

vezetésével igen sok becses és a külföldi szaklapokban is elismert adalékkal gyarapította a kísérleti pædagiát.

A kísérleti pædagiával foglalkozó könyvvállalatok közül külön ki kell még emelnünk *Ziehen és Ziegler* szerkesztette gyűjteményt, melynek legtöbb füzete kísérleti alapon törekszik a felmerülő pædagogiai kérdéseket megoldani.¹

Téves tehát *Székely* György dr.-nak a «*Magyar Pædagogia*» f. é. márciusi számában közölt azon állítása, hogy ezen vállalat javarésze a higiénia és pædagogiai pathologia köréből veszi tárgyait. Egész sereg címet sorolhatnánk fel, mely ép az ellenkezőt bizonyítja. (*Schiller*, Der Stundenplan; *Schiller*, Studien und Versuche über die Erlernung der Orthographie; *Huther*, Die psychologische Grundlage des Unterrichts; *Schmidt*, Über den Reiz des Unterrichts; *Schneider*, Die Zahl in grundlegendem Rechenunterricht; *Zeissig*, Raumphantasie im Geometrieunterricht; stb.)

DÓRI S. ZSIGMOND.

A TANÁR EGYÉNISÉGE.²

Legszebb, de talán legnehezebb pályánkon, a tanári pályán, lépten-nyomon találkozunk olyan akadályokkal, melyek munkánk sikeres elvégzését megnehezítik, sokszor lehetetlenné teszik. Ezek az akadályok pedig legtöbbször nem tudományos problémák, melyek megoldásra várnak, hanem az emberi természetből eredő oly nehézségek, melyeknek eltüntetése vagy legalább enyhítése a gyakorlati tanítás feladata. Tisztán ebből a gyakorlati szempontból szeretnék a tanár egyéniségéről szólni, mely minden pædagogiai siker alapját teszi. Mily kellékei vannak a nevelés és tanítás szempontjából? Miképen kell képeznünk ezt az egyéniséget, hogy mélyen éreztesse hatását a fiatalságra? Ezekkel a kérdésekkel akarok foglalkozni, teljes

¹ Sammlung von Abhandlungen aus dem Gebiete der pædagogischen Psychologie und Physiologie. Berlin. Reuther & Reichard.

² A Magyar Pædagogiai Társaság 1906. március havi ülésén tartott felolvasás.

közvetlenséggel feltárva azokat a gondolatokat, melyekkel pályámon megindultam.

Az első kellék, úgy érzem, a tanári pálya iránt való őszinte szeretet és lelkesedés. Pályaválasztásakor vessen minden ifjú komolyan számot a maga hajlamaival, tehetségével. Ne legyen a pædagogiai pálya menedéke azoknak, kik nem érzik magukat egyébire hivatottnak. Vessünk véget annak az ósdi felfogásnak, hogy aki nem jó orvosnak, jogásznak, az még mindig megfelel, ha tanár lesz belőle. Gondolja meg mindenki, hogy a kedve ellenére választott pædagogusi pálya nemcsak az illetőnek teszi hivatalos működését elviselhetetlenné, de megmételyezi a növendékek lelkét is, kik így a tanár elhibázott választásának ártatlan áldozatai. Gondolja meg mindenki, mennyi önzetlen lelkesedés kell ezen a téren, hol sem fényes anyagi javadalmazás, sem gyors hivatali előléptetés nem kecsegtet, egyedül az a gyönyörűség, melyet a tanítás nyújt. Aki nem találja meg ebben a jutalmat, aki e pálya célját és elismerését tanítványai körén túl keresi, az ne vállalkozzék erre a hivatásra, mert munkáján nem lesz áldás, működésének nem látja senki sem hasznát, eredményét. Nemcsak egyéni, de közérdekből is lelkiismereti kérdést kell csinálni a pályaválasztásból, s épen a tanároknak kell felhasználniuk minden alkalmat, hogy pályájuk szépségeire, de komoly kötelességeire is figyelmeztessék a pályaválasztás előtt álló ifjúságot. Ha az ifjú érett megfontolás után ezt a pályát választotta s az egyetemre, vagy tanárképző-intézetbe kerül, a pályája iránti szeretetet ébrentartani, azt megszilárdítani tanárjainak feladata. Semmi sem hat mélyebben a tanárjelöltek lelkére, mint az a komoly szeretete egy nemes hivatásnak, mely némely tanár egyéniségéből feléjük sugárzik. Ekkor vehetik észre, hogy nemcsak ifjú ábrándból láthatja valaki szépnek a tanári tisztelet, de hogy lehet ősz hajjal is lelkesedni, szeretni az ifjúságot. Ekkor látják meg, hogy annak, ki egy emberöltőn át szeretettel foglalkozott növendékeivel, megvan az a jutalma, hogy lelke örökifjú marad s hogy a gyorsan szálló esztendők nem fosztják meg ideáljaitól. Ha így sikerül a jelölttel megkedveltetni hivatását, akkor megtörtént az első, legnehezebb lépés, mely után a többi csaknem önként következik. Hányan indulnak el a tanári pályára anélkül, hogy erre az első lépésre valaha megtanították volna

őket! Hányan indulnak el könnyel, fásult szívvel arra az útra, melyen csakis lelkesedéssel, szeretettel lehet előhaladni! Erre a fontos ethikai momentumra kell nagyobb figyelmet fordítani mindazoknak, kiknek befolyásuk van a tanárok képzésére, nevelésére.

Ha ezt a legnehezebb kelléket sikerült megszerezni s az ifjú tanár szívét teljesen eltölti a hivatása iránt érzett lelkesedés, még mindig számtalan nehézséggel áll szemben, melyeknek legyőzésére sokszor épen azért nem képes, mert nincs senki, ki őt útba igazítaná. Minden pálya kezdetén vannak ilyen nehézségek, midőn az elméleti tudomány kénytelen meghátrálni a gyakorlati élet hatalma előtt, midőn az ifjú látja, hogy sok évi tanulmánya után jóformán meg sem tudja kezdeni tudásának gyakorlati alkalmazását. De kétszeresen érezhető ez a nehézség a tanári pályán. Harminc-negyven fiatal gyermek van előttünk, kiknek mindegyike más-más természetű egyéniség s akikkel való bánásmódot semmi szabályból, semmi könyvből nem lehet megtanulni. Ilyenkor legokosabb, ha a tanár belátja, hogy fejlődő gyermeki lelkeket nem lehet, nem szabad előre megállapított rigorózus szabályok szerint kormányozni, hanem igyekszik megismerni növendéke egyéniségét, kedvét, hajlamát s ahhoz alkalmazkodik. A legtöbb kezdő tanárnak épen a fegyelmezés okoz nagyobb nehézséget. Már pedig fegyelem nélkül sikeres tanítás el nem képzelhető. Ennek a fegyelemnek azonban nem a büntetéstől való félelmen, de a tanár iránt érzett tiszteleten és szereteten kell alapulnia. Tiszteletet és szeretetet kell a tanárnak a maga egyéniségével felkelteni, oly érzelmeket, melyek iránt az ifjú lélek nagyon fogékony s melyeket ezért ép oly könnyű megszerezni, mint elveszíteni. Sokan tanártársaink közül méltóságukon alulinak tartják, hogy növendékeik szeretetét kiérdemeljék. Azt gondolják talán, hogy az ifjúság szeretete olyan, mint a népszerűség: nem mindig esik a legméltóbb személyekre. Ebben igen nagy tévedés van. Az ifjúság a maga ítéletében többnyire igazságos s mintegy ösztönszerűleg meg tudja becsülni azokat, kik szeretettel fordulnak felé. Viseltessünk komoly szeretettel, bizalommal növendékeink iránt s tegyük ekként tanár és tanítvány között olyanná a viszonyt, amilyennek azt a modern pedagógia a nevelés érdekében megkívánja. Érezze a növendék, hogy a tanár tudásban és jó lelki tulajdonaiban

felette áll, de érezze azt is, hogy a köztük lévő távolságot kisebbé teszi az a nagy szeretet, mellyel mestere magához emelni törekszik, megajándékozva eszének, szívének kincseivel. A tanárnak sohasem szabad megfélemlenie arról, hogy ő nemcsak egyszerű tanítóközeg, ki bizonyos ismeretanyagot ad át tanítványainak, de olyan egyéniség, kit mintául kell, hogy válasszon az ifjúság. S épen itt van, véleményem szerint, hivatásunk legnagyobb nehézsége, melyet sokan olyan legyőzhetetlennek tartanak, hogy kényelmes nyugalommal mellőzik el, mintha nem is tartoznék a dolog reájuk. Itt van a legnagyobb nehézség, mert óriás akarat és lelki erő kívántatik ahhoz, hogy a tanár minden körülmények között tudjon uralkodni természeté gyengeségein.

Elég csak egy eset is, hogy a tanár megfélemlézzék magáról s rögtön szertefoszlik az a nimbusz, mely alakját esetleg körülvette s növendékei között szájról-szájra terjed a hír, sokszor nagyítva is. Hiába intjük mi az ifjúságot őszinteségre, mérsékletre, önmegtartóztatásra; nem szavakkal, de saját példánkkal kell megmutatnunk, vagy legalább igyekeznünk reá, milyen legyen az őszinte, igazságos férfi, a jellemes, jó hazafi. Ezen a téren nagyobb önvizsgálatra és ellenőrzésre van szükség. A tanítói pályán működők kezében szentségnyugszik, a haza jövője, a haza reménye. Ezt nem lehet, nem szabad avatatlan kezekre bízni s ha van valaki, ki nem méltó ily kincs kezelésére, azzal szemben a legnagyobb szigorúsággal kell fellépni. Épen a tanárság feladata, hogy saját jó híre érdekében, nagyobb eréllyel, minden kimélet nélkül tisztítsa meg sorait az avatatlanoktól.

Figyelmen kívül hagyva a tanár tudományos képzettségét, próbáljuk nagyjából megrajzolni, milyennek képzeljük a tanár egyéniségét. Talán legkönnyebben vezet célhoz, ha abból indulunk ki, hogy a tanár növendékei lelkét főleg a maga példájával fejleszti s így egyéniségében is azok a tulajdonságok a legfontosabbak, melyeket az ifjúság lelkében fel kell ébresztenie. Legyen *pontos és kötelelességtudó!* Mutassa meg a maga példájával, hogy minden embernek mily pontosan kell teljesíteni a maga kötelességét. De éreztesse azt is, hogy ezt nem kényszerből teszi, hanem mert belátja, mennyivel kellemesebb és hasznosabb a kötelesség teljesítése a pontatlanságnál. Éreztesse a tanulóval a pontatlanság következményeit és ne feledje el soha

dicsérni, bátorítani azokat a gyengébb tehetségeket, kik lelkiismeretes kötelességtudásukkal igyekeznek pótolni a természet mostohaságát. Hisz a mindennapi élet átlagos munkásai nem a pontatlan lángelmékből állanak, de olyan emberekből, kik bizonyos megjelölt határokon belül pontosan teljesítik kötelességüket. A tanár példaadó szerepe szempontjából elsősorban érdekelnek figyelmet az Isten, haza és embertársaink, iránt való kötelességek, melyek minden emberre kötelezők s így általános érvényűek. Ne mulasszon el a tanár egy alkalmat sem, amikor ez erkölcsi kötelmek teljesítésére hívhatja fel a figyelmet. Isten, haza, emberiség, ez a három eszme kapcsolja össze az egyes tantárgyak körét. Vallás, hazaszeretet, könyörület, ez legyen az a három érzés, mely áthatja, megnemesíti az iskolai nevelést, örök ideálokat adván az ifjuságnak.

Legyen a tanár *igazságos*. Tudjuk, hogy az igazság abszolút mértéke földi halandók számára elérhetetlen, de törekednünk kell, hogy azt, úgy ahogy megközelítsük. Igazságos csak azzal szemben lehetek, akit ismerek. Ismerje meg a tanár is növendékeit s ne csak abból az egy-két feleletről alkosson magának képet, de ismerje meg — lehetőleg — tanítványa egyéniségét. Tudjuk, hogy ez a növendékek nagy számánál fogva nagy nehézségekbe ütközik, de kérdezzük, elkövet-e minden tanár minden lehető arra nézve, hogy tanítványait megismerje? Sajnos, olyanokról is beszél a hír, kik öt-hat évi tanítás után növendékük nevét sem ismerik, nemhogy egyéniségükről volna valami fogalmuk. Mivel az ember az igazság keresésében gyakran téved, kérdezze meg a tanár a maga lelkiismeretét, nem tévedt-e ekkor és ekkor, ennek és ennek a tanítványnak a megítélésében. Ne alkosson apodiktikus dicsérő vagy lesújtó ítéletet, de tegye fel annak lehetőségét, hogy tévedett s adjon alkalmat arra, hogy ítéletét újabb okokkal bizonyítsa. Vailjuk meg, gyakran megtörténik velünk, hogy a legjobb akarat mellett is félreismerjük egyes növendékeinket s gondoljuk meg, mennyi keserűséget okoz az érzékeny gyermeki lélekben az ilyen tévedés is. Ne higgyük magunkat csálhatatlanoknak; ne szégyeljük bevallani, ha talán tévedtünk; ezzel sok keserűséget fogunk eloszlatni s még példáját adjuk annak is, hogy a tévedést belátni férfias dolog. Már az elmondottakból következik, hogy nem szigorú, kérérlhetetlen igazságot követelünk, de elnézéssel

párosult méltányosságot. Tudjuk az életből, hogy méltányosság nélkül az igazság nem elégíti ki mindig emberi érzéseinket s tudjuk, hogy a helyén alkalmazott elnézés sokszor többet ér az igazságos büntetésnél. Az iskolai életet nem lehet, nem szabad lelketlen paragrafusokba szorítani. Ne a betű, szabály vezesse ítéletében a tanárt, de a tanár öntsön emberi lelket, szellemet az utasításokba.

Legyünk hajlandók a *gyermekről inkább a jót elhinni*, mint a rosszat. Hány eset van, amikor nem látjuk világosan az igazságot s csak megszokásból is készek vagyunk ítéletünkben a rossz felé hajolni s növendékeinkről inkább a rosszat feltételezni. Fejlődő gyermeki lelkekkel van dolgunk, ezek pedig szeretetet, bizalmat kívánnak, nem rosszhiszeműséget, előítéleteket. Sokszor halljuk a növendékek ajkáról azt a gyermekes panaszt, hogy ez a tanár haragszik rá, rossz indulattal viseltetik iránta. Bármily nevetségesnek látszik is ez a feltevés, vizsgáljuk meg magunkat, nincs-e valami alapja a mi rokon- vagy ellenszenvünkben. Nem mutatunk-e tényleg haragot vagy rosszabb kedvet egy vagy más alkalommal, ezzel vagy azzal a növendékkel szemben. Uralkodják a tanár a maga indulatain s mihelyt az osztályba lép, felejtse el egy időre magánviszonyait, esetleges kellemetlenségeit s ne éreztesse soha a növendékkel a maga egyéni hangulatát. Nagyon nehéz dolog az, amit itt kívánunk; majdnem határos a lehetetlenséggel, hogy az ember mintegy kiemelkedjék a maga egyéni viszonyaiból, érzésvilágából, mikor tanári hivatását teljesíti, de szükséges legalább rámutatni arra az ideális állapotra, melyet csak nagy önfegyelméssel és önbírálattal lehet megközelíteni. Legyen a tanár *szívélyes* tanítványaival szemben. Ne csak azt lássák benne, ki a tanításban teljesíti kötelességét, de jóbarátot, tanácsadót is, ki mindig kész segítségükre lenni a növendékeknek. Követeljen őszinteséget és bizalmat az ifjúságtól és szoktassa őket hozzá, hogy nyíltan bevallják hibáikat, mulasztásukat. Hány tanuló jellemét rontotta el az a bújálás, titkolózás, melynek alapja a tanártól való oktalan félelem volt.

Legyen a tanár *erkölcsi hatással* növendékeire s ügyeljen különös gonddal azoknak a hibáknak a megjavítására, melyek jellembevágóak s az egész életre kihatnak. E hibák közül különösen kiemelem: a kétszínűséget, a hízkelkedést és az árulko-

dást. Nagyon sok függ a tanár egyéniségétől, mennyire képes elnyomni még csirájukban ezeket az igen elterjedt, gyakori rossz tulajdonságokat. Sok tanár nem fogadja el az úgynevezett menteségeket, s ezzel mintegy arra bírja a tanulót, hogy kétszínűen elhallgassa készületlenségét, így megcsalja saját magát és tanárjait. Az a tanár, aki szívesen veszi, ha tanítványai apróbb figyelemmel vannak iránta, ezzel a hízelkedést fejleszti. A másik viszont vigyázókat állít, vagy nagy eréllyel nyomoz s vizsgál egyes kihágásokat, amivel csak alkalmat nyújt a legcsúnyább vétekre, az árulkodásra.

A tanár ne sértse meg növendéke *érzékenységét*. Oly szabály ez, mely ellen sok ember talán a legtöbbet vét úgy az életben, mint az iskolában. Tudjuk, hogy a csendes gúnyolódás, a szatira sokszor a javítás legjobb eszköze. De ne felejtünk két dolgot: az egyik az, hogy ezt a gúnyos hangot szeretetnek kell áthatnia, melynek meglétele vagy hiánya mindig megérezhető. Másik pedig az, hogy nem mindenkinek a természete alkalmas arra, hogy vele szemben ilyen gúnyos hangot gyakrabban használni lehessen. Ne sértsük meg ilyen gúnyolódásokkal növendékeink önérzetét. Sokszor észrevétlenül sebezük meg a gyermeki lelket s ezek az apró tűszúrások végzetesebbek, veszedelmeesebbek, mint sokszor hinnők. Ne felejtünk egy pillanatra sem, hogy fogékony, érzékeny gyermeki lelkek vannak gondozásunkra bízva s hogy nevelésünk csak úgy lehet sikeres, ha a tanulás kedvét ébrentartjuk, fejlesztjük növendékeinkben, s becsvágyukat, önérzetüket nem igyekszünk elfojtani. Hogy a tanulás kedvét felébresszük s állandóvá tegyük, hassa át lehetőleg tanításunkat a kedély jótékony melege. Gyakran halljuk emlegetni, hogy a mai korban mintegy kiveszett a kedélyesség a gyermekekből s mint mondani szokás, nincsenek is már valódi gyermekek. Ennek a jogosult panasznak oka főképen a családi életben kereshető s található meg; a családi életben, mely mintha folyton veszítene a maga melegségéből, bensőségéből; de az iskolai élet sem mindig alkalmas arra, hogy a gyermeket kedélyt a maga üdeségében megőrizze. Látunk tíz-tizenkét éves gyermekeket, kik reszketve mennek az iskolába s ideges félelmükben elveszítik lélekjelenlétüket egyik-másik szigorúbb, mogorvább tanárjuk előtt. Tegyük különbséget szigorúság között a tanulmányok megkövetelésében, meg szigorúság között abban a modorban,

mellyel ezt a követelést kinyilvánítjuk. Legyen bennünk, magunkban elég kedély arra, hogy meg tudjuk bocsátani a gyermekben is a kedélyességet, megkülönböztetve azt egyéb, rossz lelki indulatoktól. Mert bizony hiába ajándékozunk meg tudományos ismeretek halmazával az ifjúságot, ha ez szívének üde fiatalságát, őszinte kedélyét kénytelen érte cserébe adni!

Hogy mennyivel könnyebb és élvezetesebb a tanítás, ha kedélyes, jókedvű ifjúsággal állunk szemben, mintha erővel megrendszabályozott, ijedt arcokat látunk magunk előtt, azt magyarázni teljesen felesleges. Az iskola nem kínzó-intézet s a tanárok célja nemcsak a tanítás, de a nevelés, a jellemképzés, kedélyfejlesztés is. Csak annak a tanárnak működése lesz igazán gyümölcsöző, ki e feladatok közül egyiket sem hanyagolja el a másik mellett.

A tanár egyéniségéről s a tanulókhöz való viszonyáról még sok mondani valóm volna, de befejezésül csak egy igazságra szeretném felhívni a figyelmet. Jusson a tanárnak eszébe, hogy ő is volt valaha rövidnadrágos fiú; ő is átélte, átérezte az iskolai élet minden viszonyát; mielőtt ítéletet mond, képzelje saját magát annak a diáknak helyzetébe s ne csak a maga tanári szempontjából, de annak tanuló szempontjából is vizsgálja az eseményeket. Nem leereszkedés az, ha magunkat növendékeink helyébe képzeljük, de olyan felemelkedés, olyan erkölcsi magasság, melynek elérésére törekedni, a tanárság legfontosabb kötelessége.

Mielőtt ezeknek az igénytelen elmélkedéseknek eredményét összefoglalni megkísérleném, legyen szabad a pädagogia munkásait arra a feladatra figyelmeztetni, melyet a nevelés érdekében a legfontosabbnak tartok. Reformálni akarjuk a középiskolát, lelkünk meg nem érett ideákkal telik el s a messze jövőbe tekintve eltereljük figyelmünket a legsürgetőbb kérdésről, a tanárképzésről s különösen a tanár egyéniségének fejlesztéséről. A középiskolának erősségét és igazi értékét nem a tanterv adja meg, sem a rendeletek vagy utasítások, hanem a tanárok lelkes buzgalma, erkölcsi tartalma, szóval: egyénisége. Kétszeres fontossága van e kérdésnek közéletünk mostani válságos időszakában; hiszen a magyar tanárságra vár az a fenséges feladat, hogy nemzeti és erkölcsi tartalmat öntvén az ifjúság lelkébe, egy szebb és jobb kornak alapját vesse meg.

Multkor olvastam iskolás gyermekek számára készített tizparancsolatot s őszintén szólva egy kis lelkiismereti furdálást éreztem. Mi mindenféleére kell, vagy kellene vigyázni sok a tanulóknak, e szabályok szemmeltartásában. Mennyi tökéletességet, önfegyelmézést követel az iskola a gondjaira bízott növendékektől! Elhatároztam, hogy mivel magam is tanárember vagyok, telve hibákkal, gyengeségekkel, készítek a magam számára ilyen tizparancsolatot s ezekbe foglalom össze azokat a főbb irányelveket, melyeket tanári pályámon követni szándékozom. Mert hiszen, ha a gyermek hibázik, ennek csak ő maga látja kárát, de a tanár hibájának sokszor egész nemzedékek viselhetik szomorú következményeit. Hadd olvassam fel e tizparancsolatot, mely ugyan csak magánhasználatra készült, de hátha akad közöttük egy-kettő, melyet a kezdő magyar tanárok közül valaki elfogadhat a maga számára.

1. Szeresd komolyan, lelkesedéssel hivatásodat.
2. Ismerd meg növendékeidet, ismertesd meg magadat velük, hogy tiszteljenek s megszeressenek.
3. Necsak tanító-közege, de erkölcsi ideálja is igyekezzél lenni az ifjúságnak.
4. Légy pontos és kötelességtudó, ne feledkezzél meg hazafias s erkölcsi kötelességeidről.
5. Törekedjél igazságosságra, de ne kérlelhetetlenül, hanem elnézéssel, méltányossággal.
6. Sohse tartsd magadat csalhatatlannak s ne resteld belátni tévedésedet.
7. Uralkodjál indulataidon s ne éreztesd az iskolában egyéni hangulatodat.
8. Növendékeid előtt ne légy megközelíthetetlen; bánjál velük szívélyesen s legyen gondod a kedély ápolására!
9. Nehéz kérdésekben, döntő véleményadás előtt képzeld magadat tanítványod helyébe; gondolj vissza tanuló pályádra, gyermekéveidre!
10. Ismerd meg tenmagadat s igyekezzél megszabadulni hibáidtól!

*

Ezzel visszaérkeztem oda, ahonnan kiindultam. Legszebb — legalább nekem — a tanári pálya, mert lehet-e szebb, neme-

sebb feladat, mint jóra fogékony, romlatlan, ifjú lelkek előtt megnyitni egy új világot, a tudomány világát; gyarapítani ismereteiket, fejleszteni szívük nemesebb indulatait? De legnehezebb is e pálya, mert önfeláldozással jár s attól, ki komolyan akarja hivatását teljesíteni, sok lemondást, sok önuralmat és akaratot követel. Adja Isten, hogy a magyar tanárság, legyőzve hivatása nehézségeit, teljes mértékben élvezze azt a sok gyönyörűséget, melyet minden tanár megtalálhat, ha azt jó helyen keresi. Én a magam részéről, hálás vagyok a Gondviselésnek azért a nemes élvezetért, melyet nekem a tanítás nyújt; vajha képes volnék azt az ideált megközelíteni, melyet képzeletem a tanár egyéniségéről magának megalkotott!

Dr. MIKLÓS ELEMÉR.
